

Ernest Leonard

GUSTAF UPMARK D. Y.

Några minnesord

AV

N. E. HAMMARSTEDT.

Till den 13 mars 1925 förenade sig Nordiska museets och Kungl. livrustkammarens samtliga dåvarande tjänstemän i författandet av en festskrift till Nordiska museets styresman Gustaf Upmark på hans femtioårsdag. I tillägnan av denna hyllning, vilken samlade nära sexhundra underskrifter från så gott som alla mer framstående och bemärkta vänner och gynnare av skandinavisk kulturforskning och kulturhistoria, lyckönskades jubilaren till att »redan i sin mannaålders fulla kraft kunna blicka tillbaka på ett rikt och lyckosamt arbetskedde och att med de ljusaste förhoppningar och alltjämt ungdomlig verksamhetshåg kunna begynna ett nytt».

Vem skulle då kunnat tänka ens den avlägsnaste tanke, att den allmänt omtyckte, levnadsglade och handlingskraftige mannen tre år därefter skulle kallas hädan ur de levandes antal. Livet log emot honom, och han räckte det utan all tvekan hela sin hand. Det bjöd honom verksamhetens och forskningens spänning och frukter, det bjöd honom framgång och ära. Men livet är ej att lita på. Tog det möjligen med sin andra hand vederlag för vad det gav med den ena?

Mången gång iakttog jag med en viss undran, huru ett drag av vemod plötsligt beslöjade Gustaf Upmarks sydländskt veka, men samtidigt nordiskt tankfulla ögon. Men jag glömde det intrycket lika fort som det kom. Nu återser jag det här hos hans porträtt, och jag frågar nästan ofrivilligt: förnam han månne stundom en aning om det öde som väntade honom — att i blomman av sin ålder ryckas bort från

allt kärt i livet, från uppgifter, vilkas fullbordan låg honom varmt om hjärtat, från familj, anförvanter och vänner? Viskade en röst inom honom, att paren stod i beredskap att långsamt avklippa hans livstråd? Och bar han denna hemlighet inom sig med manlig förtegenhet? Det förefaller mig nu, som om han känt på sig, att hans arbete brådskade, och han hemföll därför lyckligtvis icke till ett ängsligt materialsamlade.

Gustaf Upmark delade visserligen det vid hans bår av flera talare framhållna öde, som säges vara förbehållet gudarnes älsklingar, att dö ung, men han delade icke deras lott att få dö snabbt och plågofritt. Han borde dock, mänskligt att döma, ha mer än de allra flesta gjort sig förtjänt av denna gunst av ödet. Ty Upmark var en man, som icke sparade på sin arbetsförmåga. Själv förtalade han mig en gång, huru han med högspänning av sina krafter redan under sin studenttid i Uppsala satt uppe natt efter natt för att forcera sina tentamina. Den viljekraften följde honom tills hans sjukdomstid begynte. Och hans ämbete och andra sysslor krävde det alltför ofta. Han var en plikttrogen ämbetsman, som aldrig vek från sin post. Och han var en beundransvärd expeditionsman. Det har förefallit mig, som om han rent av funnit nöje i att avfatta officiella utlåtanden och inlagor till ämbeten och myndigheter. Med sin praktiska klarsynthet förbisaåg Upmark också aldrig de ekonomiska värdenas väsentliga betydelse även för museal verksamhet, för forskning och vetenskap. En frukt av denna hans omsorg blev det 1918 bildade Samfundet Nordiska museets vänner, vilket genom pekuniärt ingripande inbärgat så mång- en kulturhistorisk kostbarhet inom Nordiska museets betryggande murar.

Men Upmark var icke blott den plikttrogne ämbetsmannen, den fine konstkännaren och den insiktsfulle kulturforskaren, han var även alltid den redbare och representative världsmannen, den humane gentlemannen och den vänsälle kamraten, för vilken allt småsinne var främmande. Om Upmark såsom chef säger en hans minnestecknare:¹ »Hans chefskap hörde icke till dem som kännas tryckande. Om han också icke ägde denna starka vilja, som sätter sin prägel på varje gren

¹ Intendenten Sigurd Erixon, Svenska Dagbladet den 5 okt. 1928.

av en institutions liv, så ägde han en annan, kanske minst lika viktig chefsegenskap: den att genom förtroende stimulera sina medhjälpare till att göra sitt bästa. För oss, som under årtal arbetat i daglig kontakt med honom, är det en glädje att minnas denna tid av lugnt och harmoniskt arbete under hans egid. Vi sakna honom både som chef, arbetskamrat och människa.»

Beträffande Upmarks examina och biografiska data, hans befordran på ämbetsmannabanan vet första bästa svenska encyklopedi eller personhistoriska uppslagsbok att ge besked. Vare här emellertid i största korthet erinrat om följande: Gustaf Herman Fabian Upmark föddes i Stockholm den 13 mars 1875, blev student 1894, fil. kand. 1897, fil. lic. 1901 och fil. d:r 1912. Åren 1898—1902 tjänstgjorde han såsom amanuens vid Nationalmuseum, där hans fader, den kände konst- och kulturforskaren Gustaf Upmark d. ä. (död 1902) var intendent. Sistnämnda år blev han amanuens vid Nordiska museet, år 1906 intendent (föreståndare för avdelningen för de högre stånden), och år 1913 valdes han till museets styresman efter d:r B. Salin, vilken då lämnade museet för att tillträda riksantikvariefattningen vid Statens historiska museum. Vid sidan härom tjänstgjorde Upmark sedan år 1903 såsom överlärare i konsthistoria vid Tekniska skolan och sedan år 1906 såsom sekreterare och redaktör i Samfundet S:t Erik. Upmark avled i den nya styresmannabostaden på Skansen den 3 oktober 1928 och jordfästes i den under hans inseende ditflyttade Seglora kyrka. Hans stoft vilar i familjegrften å Västerhaninge kyrkogård i Södermanland.

Beträffande Gustaf Upmarks omfattande kultur- och konsthistoriska samt museala författarskap hänvisas till här följande bibliografi. I den rad av värderika uppsatser och avhandlingar, som där förtecknats, resa sig två monumentalt över sin omgivning, nämligen hans stora verk *Möbler i avdelningen för de högre stånden* (1912—1913) och *Guld- och silversmeder i Sverige 1520—1850* (1925), vilka skola bevara hans namn till en sen eftervärld. Det var hans dröm att få bearbeta dessa bägge av både fackmän och allmänhet livligt eftersökta och värderade praktverk till ännu större fullständighet och fullkomning i nya upplagor, men döden korsade hans planer. Även i

den gestalt de nu föreligga skola de emellertid förbliva standard works av klassisk betydelse i svensk kulturhistoria. Gustaf Upmarks levnad blev kort men hans livsgärning blev stor. Eftervärlden skall bevara hans minne i tacksam hågkomst.

GUSTAF UPMARK D. Y:S FÖRFATTARSKAP.

Bibliografi.

Då man söker överblicka Gustaf Upmark d. y:s nu avslutade, omfattande produktion, kanske man först fäster sig vid dess mångsidighet. Hans flitiga penna rörde sig lätt på många ämnesområden. Men man finner också ganska snart den lyckliga enhetligheten däri. Såsom centrum för hans författareverksamhet stod städse den avdelning av Nordiska museet, som låg honom personligen närmast om hjärtat: avdelningen för de högre stånden. Vad han skrivit, som ej direkt eller indirekt berör de högre ståndens kultur från och med Gustav Vasas tid, är lätt räknat. Inom denna kultur sträckte sig hans intresse från den yttre, stora ramen, staden eller byggnaden, till de minsta produkterna av gott hantverk. Sina stora kunskaper rörande de svenska herrgårdarne och deras historia, varom en imponerande rad gårdsbeskrivningar bära vittnesbörd, fick han väl ej alltid framlägga i önskad form, då han därvid i övervägande grad nödgades arbeta i en förlagsfirmas tjänst. Sin mest vetenskapliga insats gjorde han på guldsmedskonstens område.

Här nedan har gjorts ett försök att föra ihop Upmarks skrifter och uppsatser i grupper efter deras innehåll och inom grupperna, så vitt möjligt, efter deras tryckår. Grupperingen avser, förutom ett underlättande av bibliografiens användande, även att belysa såväl mångsidigheten som enhetligheten i Gustaf Upmarks produktion.

Arvid Bäckström.

Kulturhistoria.

Om Gustaf Vasas hof. Akademisk avhandling, oillustrerad, 1912. — Samma: Gustaf Vasas hof, en studie, illustrerad, 1912.

Från Sveriges storhetstid. Charles Ogiers dagbok 1634—1635. Anmälan, Fataburen 1915.
 Ferdinand Bobergs »Svenska bilder». Anmälan, Ord och Bild 1918.

Allmänt musealt.

Museer, bibliotek och arkiv. (I samarbete med A. Kempe). K. Ahlenius och A. Kempe: Sverige, del IV, 1909.
 De svenska hemmens museum. Svenska hem 1913.
 Svenska museer med konst- och kulturhistoriska samlingar. (Förteckning). Stockholm 1915.
 Svenska Museimannaföreningens och Svenska Fornminnesföreningens möte i Örebro 1920. Fataburen 1920.

Nordiska museet och Skansen.

Hazelius.

Artur Hazelius och svensk tonkonst. Sångfesten, 6—7 juni 1925.

Museet.

Allmänt.

Signerade bidrag i årsredogörelserna i Meddelanden från Nordiska museet 1902 och 1903 samt i Fataburen 1906—1913.
 Nordiska Museet som svenskt handverks- och industrimuseum. Svensk handverkskalender för 1909, Kristianstad 1908.
 Föremål i Nordiska museet, »som kunna berätta en historia». Hela världen 1917.
 Nordiska museets femtioårsfest den 24 oktober 1923. Fataburen 1924.
 The Northern Museum. The Repertory, 1928, vol. 2, n:o 2, April.

Vägledning ar.

Afdelningen för de högre stånden, rum 49—63. Vägledning. Stockholm 1911.
 Afdelningen för de högre stånden, rum 64—72. (Utom dräkterna). Vägledning. Stockholm 1912.
 Afdelningen för de högre stånden, rum 49—72. Vägledning. Stockholm 1913 (nya upplagor 1914 och 1916).
 Les catalogues des musées. (Enquête-svar). Mouseion 1927.

Skrå.

Meddelanden om skråafdelningens i Nordiska museet arkiv. Meddelanden från Nordiska museet 1901.
 Nordiska museets skråafdelning. Hantverks- och industritidning, Stockholm 1910.

Skansen.

Skansen 25 år. Fataburen, 1916.
 Boken om Skansen, Stockholm 1916. (Förord och text till en del av bilderna).
 Skansen på Karl den XIII:s tid. Vårt vackra Stockholm, Stockholm 1920. Omtryckt i Fataburen 1922.
 Skansen. Julkvällen 1924.

Stadshistoria.

- Kalmar, några anteckningar från en sommarresa 1905. Arkitektur och dekorativ konst 1906.
 Den tyska lagstiftningen: »Schutz des Ortsbildes». Svenska stadsförbundets tidskrift 1909.
 Kalmar. Gamla svenska städer, häfte 4, Stockholm 1915.

Stockholmiana.

- Huset n:o 8 Södermalmstorg. Samfundet Sankt Eriks årsbok, 1904.
 Seved Bååts och Gustaf Otto Stenbocks palats i Stockholm. Samfundet Sankt Eriks årsbok 1905.
 K. F. Werner. Samfundet Sankt Eriks årsbok 1905.
 Stockholms rådhus. Samfundet Sankt Eriks årsbok 1908.
 Utställningsbyggnaderna på Djurgården. Ord och Bild 1909.
 Stockholm: historia, märkligare byggnader (Byggnadshistoria). K. Ahle-
 nius och A. Kempe: Sverige, del IV, 1909.
 Stockholm, Sveriges hufvudstad. Stockholm 1909. (Bildtext.)
 Kungshuset. Nordisk Familjebok, band 15, 1911.
 Samfundet S:t Eriks registreringsarbete i Stockholm. Tidskrift för hem-
 bygdsvård 1923.
 Stockholmiana-samlingen. Stockholms Stadshus, del III, Stockholm 1923.
 Stockholmsbilder från fem århundraden 1523—1923. Stockholm 1923.
 (Förordet).

Byggnads- och inredningskonst.

- Rumsinredningar och möbler under rokokon. Konst och konstnärer 1911.
 Rokoko i Sverige. Portföljen 1911, utgiven av högre konstindustriella skolans tredje årskurs.
 Märkliga byggnader i Sverige från 1500—1600-talen. Almanack för alla 1912. Stockholm 1911.
 Byggnadskonsten under den yngre Vasatiden. Svensk konsthistoria. Stockholm 1913.
 Byggnadskonsten under det karolinska tidehvarvet. Svensk konsthistoria. Stockholm 1913.
 Några rumsinredningar af Jean Eric Rehn. Svenska slöjdföreningens tidskrift 1913.
 Fil. dr Ludvig Looströms hem. Svenska hem 1922.
 Jean Eric Rehns egenhändiga förteckningar över av honom utförda arbeten. Samfundet S:t Eriks årsbok 1925.

Borgar, slott och herrgårdar.

- Slott och herrgårdar. Uppland, skildring af land och folk. Band 1. Uppsala 1905.
 I Svenska slott och herresäten vid 1900-talets början (1908—1914): Beckershof, Belteberga, Bäckaskog, Ekebyholm, Elghammar, Gimmersta,

Gimo, Grönsö, Harg, Herrborum, Hjularöd, Högesta, Hörningsholm, Jordberga, Julita, Kafås, Kaggeholm, Karsholm, Kjesäter, Knutstorp, Koberg, Krageholm, Kristinehof, Löberöd, Maltesholm, Mauritzberg, Mälsåker, Näsby (U.), Ovesholm, Penningby, Runsa, Rydboholm, Råbelöf, Rånäs, Salnecke, Salsta, Sandemar, Sjöholm, Sjöo, Skarhult, Skenäs, Skottorp, Sonstorp, Spannarp, Stafsund, Steninge, Stora Sundby, Stora Wäsby, Sätuna, Söfdeborg, Thorönsborg, Thureholm, Trångsund, Tynnelsö, Widtsköfle, Vik (U.), Allonö, Ängsö, Äs, Östanå, Österby, Öster-Malma, Övedskloster.

Uppgifter om herrgårdarne i Södermanlands, Uppsala och Stockholms län (utom Södertörn). K. Ahlenius och A. Kempe: Sverige, del IV, 1909.

Kronprinsparets våning å Stockholms slott. Svenska hem 1913.

Sätuna, en uppländsk herrgård. Turistföreningens årsskrift 1915.

Två nya arbeten av John Böttiger. Anmälan, Svenska slöjdföreningens tidskrift 1917.

Ett par västmanländska slott: Ängsö och Tidö. Turistföreningens årsskrift 1918.

I Svenska slott och herresäten vid 1900-talets början (1918—1923): Adelnäs, Berga (Sm.), Berga (Sö.), Bjersjölagård, Blomberg, Boserup, Börstorp, Charlottenlund, Christinelund, Ebbetorp, Ekensholm, Främestad, Frölinge, Gyllebo, Gäddeholm, Hallandsberg, Hellekis, Herrevadskloster, Hjuleberg, Hjälmarsberg, Hönsäter, Kläckeberga, Kulla Gunnarstorp, Borgen, Kulltorp, Läckeby, Målhammar, Nyköpingshus och residenset, Näsbyholm, Ousbyholm, Råbäck, Rössjöholm, Sinclairs-holm, Stora Roslätt, Sturehof, Stäflö, Susegården, Sväneby, Södertuna, Söderö, Södra Lindved, Sörbytorp, Thorsjö, Toppeladugård, Ulfhäll, Åkers styckebruk, Ånhammar, Össjö.

Palaces Erected in Golden Age Still Survive. The Evening Post, New York, 26 juni 1920. (Second Sweden number).

Rydboholm. Hävd och hembygd 1923.

Borgar, slott och herresäten. Sverige i våra dagar, del II (sid. 327—347) 1928.

Måleri.

Målningarna i Sorunda kyrka i Södertörn, Svenska fornminnesföreningens tidskrift, band 10, 1900.

Gustaf Vasas porträtt af år 1542. Personhistorisk tidskrift 1908.

Svenska porträtt i offentliga samlingar. Anmälan, Historisk tidskrift 1909, Stockholm 1910.

Porträtt af svenska läkare och apotekare. Anmälan, Ord och Bild 1911.

Gustaf Vasa-porträttet i Uppsala. Ord och Bild 1911.

Konsthantverk.

Allmän t.

Samlarifvern och det moderna konsthantverket. Svenska slöjdföreningens tidskrift 1906.

Möbler.

- Ett ritbord från rokokotiden. Svenska slöjdföreningens tidskrift 1908.
 Om rokokomöbler och deras datering. Fataburen 1910.
 Möbler i afdelningen för de högre stånden. Stockholm 1912—1913.
 Se även under *Byggnads- och inredningskonst*.

Guld och silver.

- Skråordning för Stockholms guldsmedsämbe 1622. Samfundet Sankt Eriks årsbok 1903.
 Årsbokstäfverna på svenskt guld och silfver före 1759. Studier tillägnade Oscar Montelius 19¹⁹/₉ 03, Stockholm 1903. Omtryckt i Meddelanden från Svenska slöjdföreningen år 1903.
 Stockholms guldsmedsämbe 1689—1759. Meddelanden från Svenska slöjdföreningen år 1904.
 Museiförvärf. Svenska slöjdföreningens tidskrift 1905.
 En dryckeskanna från 1600-talet. Fataburen 1907.
 Begravnings-silfver, Svenska slöjdföreningens tidskrift 1909.
 Uppsala domkyrkas silfverkammare. Vägledning för besökande. Uppsala 1909.
 Guldsmedskonsten, Nordisk familjebok, band 10, 1909 (av G. Upmark d. ä., delvis överarbetat av G. Upmark d. y.).
 Henning (guldsmedsfamilj i Stockholm). Nordisk familjebok, band 11, 1909.
 Juvelerarkonsten. Nordisk Familjebok, band 13, 1910 (överarbetat av G. Upmark d. y.).
 Guldsmedskonsten. Allmänna svenska utställningen för konsthantverk och konstindustri i Stockholm 1909, Stockholm 1910.
 Utställningen af kyrkligt silfver från Strängnäs stift. Fataburen 1910.
 Utställning af kyrkligt silfver från Strängnäs stift juli—september 1910. Katalog. Stockholm 1910.
 Uppsala domkyrkas silfverkammare. Svenska slöjdföreningens tidskrift 1910.
 Kyrksilfver såsom personhistoriskt material. Personhistorisk tidskrift 1911.
 Rokokosilfver. Konst och konstnärer 1911.
 Årsbokstäfver och andra stämplor på Göteborgssilfver. Fataburen 1912.
 Silfverföremålen i Strängnäs stifts kyrkor. Utställningen af äldre kyrklig konst i Strängnäs 1910, Studier II, 1913.
 Professorskan Thérèse Kjellbergs silfversamling (skedarna). Fataburen 1913.
 Karlskrona guldsmedsämbe, 1695—1812. Fataburen 1913.
 Boråsguldsmederna och deras stämplor. Fataburen 1915.
 Guldsmedsämbetet i Jönköping. Fataburen 1917.
 En svensk guldsmed (H. Petters i Nyköping). Kunst og haandverk (festskrift tillägnad Johan Bøgh), Kristiania 1918.
 »Karl XII:s dryckeskanna». Fataburen 1919.
 Arboga guldsmedsämbe. Fataburen 1921.
 Stockholms guldsmedsämbetes »Borax-fass». Fataburen 1922.

Guldsmedsämbetet i Malmö. Fataburen 1923.

Bidrag i: Fredrik I:s tid, Svensk rokoko, Karl-Johansstilen, alla tre Stockholm 1924; samt i Gustaviansk stil, Stockholm 1926.

Guld- och silversmeder i Sverige 1520—1850. Stockholm 1925.
Svenskt silver. Almanack för alla 1928.

K o p p a r.

Kärl af drifven koppars. Minnen från Nordiska museet, band 2, 1902.

T e n n.

En gesällbok från 1700-talet (tenngjutare). Fataburen 1909.

K e r a m i k.

Moderna franska keramister. Meddelanden från Svenska slöjdföreningen år 1898.

Rörstrandsfajanser från 1700-talet. Minnen från Nordiska museet, band 2, 1902.

Keramik. Allmänna svenska utställningen för konsthantverk och konstindustri i Stockholm 1909. Stockholm 1910.

G l a s.

Glaset och dess tillverkning. (Historik; översättning och bearbetning). Uppfinningarnas bok, band VII, 1903.

Glasfabrikationens historia. Nordisk familjebok, band 9, 1908 (av G. Upmark d. ä., delvis översatt av G. Upmark d. y.).

Glas. Allmänna svenska utställningen för konsthantverk och konstindustri i Stockholm 1909. Stockholm 1910.

S t e n.

Stenindustri. Allmänna svenska utställningen för konsthantverk och konstindustri i Stockholm 1909. Stockholm 1910.

T e x t i l i e r.

Om väfda tapeter. Ord och Bild 1902.

Textilanstalten Licium och dess verksamhet. Svenska slöjdföreningens tidskrift 1906.

Kyrklig textil konst. Kult och konst, 1907. Stockholm 1908.

B o k k o n s t.

Ett nyfunnet svenskt ex-libris från 1600-talet. Allmänna svenska boktryckareföreningens meddelanden 1908.

Några ord om äldre svenska ex-libris. Allmänna svenska boktryckareföreningens meddelanden 1908.

Bokbindareämbetet i Linköping. En bok om Östergötland, Stockholm 1915.

Allmogekonst.

Ett engelskt arbete om svensk allmogekonst. Anmälan. Konst och konstnärer 1910.

Konsthandeln.

En Hammer-auktion hos Bukowski. Svenska slöjdföreningens tidskrift 1905.

Konstmarknaden. Svenska slöjdföreningens tidskrift 1905.

Den andra Hammer-auktionen hos Bukowski. Svenska slöjdföreningens tidskrift 1906.

Uppsatser eller bidrag till periodisk litteratur.

(Utom vad som ovan redan upptagits och utan möjlighet till detaljerad fullständighet).

Bidrag till *Nordisk familjebok* 1909—1915.

Anmälningar av konst- och konslitteratur i *Post- och Inrikestidningar* 1907—1913.

Uppsatser i *Svenska Dagbladet* 1906—1908, 1911.

Enstaka bidrag i:

Idun (1907).

Stockholms Dagblad (1908).

Den Svenska Familjejournalen (1908).

Upsala Nya Tidning (1908).

Uusi Aura (den 17 nov. 1912), Åbo.

Dagens Nyheter (1912, 1913).

Aftonbladet (1915).

Utgivit.

Ornamentets bok av H. Dolmetsch. 2:a tillökade upplagan i bearbetad översättning från originalets 3:e tillökade upplaga. Stockholm 1910. G. Upmark d. y. medverkade till en del vid utgivningen.

Upmark, G., d. ä. *Die Architektur der Renaissance in Schweden 1530—1760.* (Utgivet 1897—1900).

Upmark, G., d. ä. *Svensk byggnadskonst 1530—1760.* (Utgivet 1904 såsom svensk upplaga av föregående).

Stockholmsbilder från fem århundraden 1523—1923. Stockholm 1923. (Ordförande i redaktionskommittén).

Uppland i bilder. Stockholm 1927. (Medlem av redaktionskommittén).

Redigerat.

Samfundet Sankt Eriks årsbok 1905—1928.

Fataburen 1914—1928: 2.